

ממשלת האחים הרוחניים

שנאה מוצדקת היא מסוכנת שבעתיים. כאשר הוויכוח האידיאולוגי מגיע לקיצוניות כזו, בה שני יהודים אינם יכולים לשמוח יחד - זה אומר שהשמש שוקעת. כאשר יהודים מגדירים אדם רק לפי הדעות שלו, ומחליטים לוותר על חצי מעמנו בגלל ריחוק אידיאולוגי - זה אומר שחורבן מתקרב חס ושלום.

ב"ה | פרשת מטות - בין המצרים | תשפ"ב

השבוע נכנסים לשלוש שבועות האבל על חורבן ירושלים והמקדש, והסיפור המרכזי שמאפיין את ימי הדמדומים של העיר הוא כמוכן "קמצא ובר קמצא". ובעוד ההבנה המקובלת היא, שהייתה שם שנאת חנם חסרת סיבה וטעם, החתם סופר כותב חידוש אדיר: בר קמצא היה רשע ועוכר ישראל, חוטא לתיאבון, ולכן השנאה כלפיו הייתה **מוצדקת**, מחלוקת לשם שמים.

וזה המסר המהפכני של הסיפור: שנאה מוצדקת היא מסוכנת שבעתיים. כאשר הוויכוח האידיאולוגי מגיע לקיצוניות כזו, בה שני יהודים אינם יכולים לשמוח יחד - זה אומר שהשמש שוקעת. כאשר יהודים מגדירים אדם רק לפי הדעות שלו, ומחליטים לוותר על חצי מעמנו בגלל ריחוק אידיאולוגי - זה אומר שחורבן מתקרב חס ושלום.

בפתח השיעור, ברצוני להוסיף הקדמה נוגעת במיוחד: פעמיים בהיסטוריה שלטה ממלכת ישראל בארץ ישראל, ובשתייהן היא החזיקה מעמד 73 שנים. דוד המלך הפך למלך על כל שבטי ישראל בעת שכבש את ירושלים, הוא מלך 33 שנים בעיר ואחר כך שלמה בנו מלך בה 40 שנה. בחלוף 73 השנים, פרץ הפילוג הגדול בין רחבעם לירבעם ומלכות ישראל פוצלה לשניים. היה זה מדרון חלקלק שהחליש את הממלכה מול האויבים, דן אותה למאות שנות מלחמה עד החורבן הראשון.

שמעון בן מתתיהו החשמונאי הקים בפעם השנייה את מלכות ישראל, בשנת 140 לפנה"ס. אחרי 73 שנים, בשנת 67 לפנה"ס, פרץ הפילוג בין שני האחים, הורקנוס ואריסטובולוס, בני שלומציון המלכה. המאבק הדורסני ביניהם הביא לכניסת הרומאים אל העיר, וחלפו עוד מאה שנות התדרדרות והתפרקות, עד שהבית השני חרב בידי הרומאים.

הביצה התקשורתית סערה לפני כמה שבועות: חבר הכנסת משה גפני חגג יום הולדת שבעים ועוזריו הזמינו את יושב ראש מפלגת יש עתיד, ראש הממשלה החלופי דאז, יאיר לפיד, להשתתף בשמחה. לפיד התייצב ונשא דברי ברכה חמים לכבוד חתן השמחה.

חלפו כמה שבועות ונכדתו של הרב גפני הקימה בית בישראל, והפעם אורחת הכבוד שפיזזה בעזרת הנשים הייתה יושבת ראש מפלגת העבודה, השרה מירב מיכאלי.

וההום כל הארץ מימין ומשמאל: אלה תקפו את גפני, איך מעז לשבור את החרם כנגד אויבי הדת? ואלו להטו מהצד השני, מה קרה ללפיד שעשה את הונו הפוליטי מההסתה נגד אלו ש(לדעתו) לא עובדים, לא מתגייסים ולא תורמים למדינה?

האש לא נגמרה בחוגי הליטאים, אלא ליחכה את שדה חב"ה. אנשי חב"ד בשכונת רמת אביב, שגרים בסמיכות לביתו של יאיר לפיד, הקדישו לפני מספר שבועות את תפילות השבת בבית הכנסת לעילוי נשמת השר טומי לפיד ז"ל, ולזכות בנו, יאיר, שנדרב צדקה לפעילות הקהילה. ושוב עלו הטונים: מה להם ולנו בבית מקדש מעט שלנו?

ובכן, לא מדובר רק בפוליטיקה, אלא בתהיות הלכתיות כבדות משקל: האם משהו מחבר בין גפני ובין לפיד? האם אנו עם אחד? יתירה מכך: האם מותר בכלל לכבד אדם שמבזה את קדשי ישראל? ואם נחפור לעומק, האם מצוות "אהבת ישראל" כוללת אדם שאינו שומר מצוות בהתרסה?

אנו רוצים לעסוק היום בחידוש אמתי, בהפתעה שתדהים כל שומע אודות סיפור שדנו בו אלף פעם וחשבנו שידועים עליו הכול, אבל מתברר שפספסנו את המסר העיקרי שלו.

אנו עומדים קרוב לנקודה הזו, 74 שנים מאז הקמת המדינה, והמצב הפנימי דומה להחריד למה שקרה אז. כנראה יש משהו בדור השלישי, שמאבד את ההערכה למה שבנינו ושוכח את האמיתות הגדולות שמקיימות עם. חובה אפוא לקיים כעת דיון מעמיק, מה קושר אותנו לעם אחד?

ב. פרק "הניזקין" במסכת גיטין מקדיש דפים ארוכים לתיאור סוף ימי ירושלים. הגמרא מספרת על קיטוב ושנאה, על כיתות וקבוצות שנלחמות זו בזו ופותרות את השערים בפני האויב, ועל רעב וסבל נוראי של היושבים במצור. הסוגיה נפתחת עם סיפור קמצא ובר קמצא:

1. **גיטין נה,ב:** על קמצא¹ ובר קמצא נחרבה ירושלים. היה אדם שאוהבו קמצא והשונא שלו בר קמצא (מהרש"א: לאב קראו קמצא ולכן קראו בר קמצא, ובעל הסעודה היה ידיד של האב ומסוכסך עם הבן). עשה סעודה ואמר לשמשו: לך תביא את קמצא. הלך והביא את בר קמצא. קמצא בא (שחשב שבעל הסעודה שמכבד את אביו, רוצה לכבד גם אותו). אמר לו בעל הסעודה: הרי אתה שונא אותי ומה מעשיך כאן? קום לך. אמר: הואיל ובאתי, תעזבני ואשלם את דמי האכילה והשתייה. אמר: לא. אמר: אביא לך דמי חצי סעודה. אמר: לא. אמר: אביא את דמי כל הסעודה. אמר: לא, והקימו והוציאו. אמר בר קמצא: הואיל וישבו החכמים ולא מחו בו – שמע מינה נוח להם. אלך ואטיל בהם מל-שינות. הלך ואמר לקיסר רומא: מרדו בכך יהודאי. תשלח להם קרבן ותראה אם יקריבו אותו (שמותר להקריב קרבן נדבה של גוי). שלח בידו הקיסר עגל בריא להקריבה, ובדרך הטיל בו מום בשפתיים או בעפעפי העין, מקום שעבורנו נחשב מום ולקרבן גוי אינו נחשב מום. רצו חכמים להקריבו משום שלום מלכות, אבל אמר רבי זכריה בן אבקהלס: יאמרו בעלי מומין קריבין לגבי מזבח (שזה קרבן מפורסם וילמדו הלכה). רצו להרוג את בר קמצא שלא יחזור ויל-שין. אמר רבי זכריה: יאמרו מטיל מום בקדשים – יהרג. אמר רבי יוחנן: ענוותנותו (רש"י: סבלנותו שלא הרגו) של רבי זכריה בן אבקהלס, החריבה את ביתנו ושרפה את היכ-לנו והגליטנו מארצנו.

וכאן עולות ארבע קושיות: ראשית, איך יתכן סיפור מוזר כזה? כיצד דחה בעל הסעודה את ההצעה הקוסמת לקבל את כל צרכי

הסעודה מבר קמצא? הגמרא לא מתארת אותו כאיש עשיר ומשמע שמדובר היה באדם מן השורה, שאולי עשה בר מצוה, חתונה או חנוכה הבית, וכמו כולם גירד את השקלים לעמוד בתשלומי החגיגה. ואם כן היה עליו לקחת את הכסף ואחר כך להמשיך לריב?

שנית, איפה היו החכמים? אם מדברים עליהם עד היום, זאת אומרת שישבו שם גדולי ישראל האמתיים, כתלמידיו של רבן יוחנן בן זכאי, וכיצד העדיפו את בעל הסעודה על היהודי הנרדף?

המהרש"א משיב בפשטות:

מהרש"א: אפשר שעשו כן, כי החנופה גברה באותו הדור וואותו בעל סעודה היה נכבד שהחניפו לו, כמ"ש בסוטה גבי אגריפס [שהחניפו לו החכמים].

אגריפס היה מלך יהודה האחרון לפני חורבן הבית השני. הוא היה יהודי מצד אמו ורומאי מצד אביו והיה פסול למלוכה. פעם קרא הפרשיות במעמד 'הקהל', וכשהגיע לפסוק 'לא תשים עליך איש נכרי' החל לבכות. ניחמוהו חכמים 'אגריפס, אחינו אתה', כי היה מלך נוח לישראל. באותה שעה התחייבו 'שונאי ישראל' כליה ונגזר החורבן.

אולם סוף סוף, קשה להאמין שגדולי ישראל יחניפו לסתם "בעל סעודה", כמו שעשו לפני המלך, מצד שלום מלכות? (אכן המהרש"א עצמו מציג את ההסבר רק בלשון 'אפשר').

שלישית: איך ניישב את הסתירה המפורשת בין תחילת דברי רבי יוחנן לסופם? בתחילה קובע 'על קמצא ובר קמצא חרבה ירושלים', ואילו בסוף הסיפור חוזרת מצטטת הגמרא בשמו דברים אחרים: "אמר רבי יוחנן, ענוותנותו של רבי זכריה בן אבקהלס, החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו". ובכן, האם שנאת העשיר ובר קמצא הביאה לחורבן העיר או ענוותנות זכריה?

ואדרבה: אלו קביעות הפוכות? העשיר ובר קמצא חטאו **בשנאת יתר** ואילו רבי זכריה חטא בהיפך: **בהכלת יתר ואיפוק?** הם חטאו בדברים **שבין אדם לחברו** ואילו הוא בדברים **שבין אדם למקום?**

מהרש"ם שיף: הרבה יותר היה לו לתלות את החורבן על רבנן שלא מיחו בידו, שהן הן הגורמין?²

לבסוף, עולה קושיה כללית ויסודית: הגמרא ביומא מסכמת בביטוי מפורסם את המצב באותם ימים:

1 **מדוע מזכירים את קמצא ומאשימים אותו בחורבן ירושלים?** הרי לא קיבל את ההזמנה לסעודה ולא היה בה? תשובה פיקנטית אומרת: גם בגללך חרבה ירושלים. כי איזה חבר אתה? אם לא קיבלת הזמנה – איך מגיע?!!... חבר טוב מניח שההזמנה נתקעה בדרך. ואפילו אם לא הוזמן מכל סיבה שהיא, נכנס לפחות לאחל מזל טוב ולשמוח בשמחת הנפש הקרובה לו.

2 מדרש איכה רבה דג, מציג אחרת את תפקידו של זכריה ופותר את הבעיה: "אמר ליה: אנא יהיב דמי כל סעודתא. אמר ליה: קום לך. והיה שם ר' זכריה בן אבקהלס והיה סיפק בידו למחות ולא מיחה... כיון שראה הכהן [את הכבוש הפגום שהביא בר קמצא], הקריב אחר תחתיו... שלח בר קמצא ואמר למלכא הוא מילתא [שלא הקריבו הכבש שלו]".

היינו שזכריה היה החכם שישב בסעודה ושתק, ואילו ההחלטה לדחות את כבש הקיסר, הייתה של כהן, מנהל משמרת שם. וכך יוצא שרבי זכריה ובעל הסעודה ובר קמצא חטאו באותו חטא: **שנאת יתר** שהביאה לחורבן. לכן אין סתירה מהותית בין שתי מימרות רבי יוחנן.

אבל לגרסת הגמרא, כאמור, לא ברור איך רבי יוחנן אמר שתי אמירות סותרות: פעם תלה את האשמה בשנאה, ופעם להיפך: בענוה ואיפוק?

יומא ט,ב: מקדש שני שהיו עוסקים בתורה ובמצות, מפני מה חרב? שהייתה בו שנאת חנם.

שוב נראה מאריכות דברי הנביא כי אין שנאה פוצעת ומייסרת כ'אהבה נכזבת', כתחושת דחייה מצד אדם אהוב. ובכן, באיזה מובן השנאה במהותה היא "חנם"?

אנו רוצים לפתח מהלך כביר שמוכח בחתם סופר, ולהרחיבו לפי החידוש של רבינו בפרק לב בתנאי.

ג. המריבה בין בעל הסעודה ובר קמצא לא הייתה על ממון או כבוד. זאת הייתה **שנאה לשם שמים**. בר קמצא היה רשע, פורק עול, שעבר על מצוות התורה. לכן בעל הסעודה תיעב אותו והתרחק מחברתו. וברגע שהחוטא הזה נכנס לסעודה, הודעו בעל הבית לחשוב שהוא ידידו ותבע ממנו לעזוב מיד שלא ייגרם חילול ה'. כעת ברור שהוא לא העלה בדעתו לעשות אתו עסקים על תשלום הסעודה, כי איזה ירא שמים יעשה מסחר על חשבון חילול ה'.

מאותה סיבה שתקו החכמים ולא מחו, כי הם עצמם הרגישו רע לשבת ליד מופרע כזה. אדרבה, אם בעל הסעודה לא היה מגרש אותו, אולי היו נאלצים לקום בעצמם ולצאת.

3. **חתם סופר גיטין נו,א:** בר קמצא רשע מעורר היה, ויקירי ירושלים לא היו יושבים במסיבה א"כ יודעים מי מיסב עמם, ובעל הסעודה שהוציאו, נמי מהאי טעמא, כי אי אפשר לסבול לסעוד בסעודת שמחה ורשע זה יושב כנגדו. ואולי אילו לא הוציאו, היו חכמי ישראל עומדים מהסעודה ויוצאים.

אולם זה גופא המסר הנורא והמהדהד של הסיפור: כאשר המרחק האידיאולוגי מגיע למצב כזה, בו שני יהודים אינם יכולים לשמוח יחד – ואף מוכנים להשפיל את הזולת עד עפר – זה אומר שהשמש שוקעת, שקרענו את התפרים האחרונים שמחברים אותנו לעם אחד.

נכון, צריך להתרחק מהרשע ולהביע זעזוע מהבחירה שלו – אבל אסור להשפיל ולכזות שום אדם. צריך להתבדל מהחוטא, אבל המטרה בכך היא להביאו לידי זעזוע ולא להביס אותו. לא להגיע למצב בו אין כבר מה להפסיד. שנאה היא כמו סם מסוכן, שכל עוד מפעילים אותו במידה הנכונה, הוא נתון תועלת, אבל ברגע שמגזימים בו, הוא הופך להיות סם המוות ח"ו.

ועד כמה שדברי החתם סופר נראים מפתיעים, האמת היא שזו גמרא מפורשת ומדהימה.

בפרשת משפטים יש פסוק תמוה:

שמות כג,ה: כי תראה חמור שנאך רבץ תחת משאו וחדלת מעזב לו – עזב תעזב עמו.

אם הולך אדם בדרך ורואה את החמור של שונאו, שהתמוטט תחת כובד המשא ורובץ על הקרקע כשכובד השקים עליו, מצווה לעזור הכול ולסייע לשונא לפרוק את השקים מעל החמור. שכן החמור

השנאה בין בעלי המריבה הייתה "חנם". המפרשים מרחיבים כי זו לא הייתה תופעה ייחודית שם, אלא סתם שנאה רגילה ושגרתית בין בני אדם היא בעצם מהותה "שנאת חנם".

ספר חרדים פרק ד דברי כיבושין: בשנאת חנם כתיב 'לא תשנא את אחיך בלבבך', והוא שורש כל הרעות, ראה כמה גרמה שנאת יוסף לאחיו, ועל שנאת חנם אנו בגלות הארוך הזה מכל הגלויות ... וכשם ש'ואהבת לרעך כמוך' מביא לקיום כל התורה, כך השנאה להיפך מביאה לעבור על כל התורה.

והשאלה הפשוטה היא מה פתאום לקבוע בפשטות כזו, ששנאה היא "חנם"? לא צודקת, ללא סיבה? וכי אדם קם בבוקר ושונא בלי סיבה?! הרי אנשים יכולים להכאיב זה לזה ואז השנאה היא התגובה האנושית ביותר? הגמרא עצמה מתחילה את הסיפור בכך, שקמצא היה אוהבו ובר קמצא **שונאו**, כך שהייתה סיבה קודמת לשנאה החריפה ביניהם ואיך אפשר לפטור אותה בקלות באמירה "חנם"?

תמורת זאת היה על הגמרא לומר שנאה מוגזמת, לא פרופורציונלית, לא מידתית, אבל לא "חנם"?

נחשוב על מקרי השנאה העזים והחריפים בתנ"ך: הפסוקים בונים בהדרגה את הסיבות הקשות לשנאה, ומשמע שישנם מקרים בהם השנאה היא התגובה המתבקשת ביותר?

למשל, השנאה הקשה ביותר בתורה – לפי כמות הפעמים שנקטים ביטויי השנאה – היא מאבק אחי יוסף באחיהם הצעיר, והתורה מפרטת היטב את השלבים שהוציאו אותם מהרעת: "ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם: וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקנים הוא לו ועשה לו כתנת פסים: ויראו אחיו כי אתו אהב אביהם מכל אחיו וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלם: ויחלם יוסף חלום ויגד לאחיו ויוספו עוד שנא אתו ... ויאמרו לו אחיו המלך תמלך עלינו? ויוספו עוד שנא אתו על חלמתיו".

יוסף היה מסוכן, הוא הלשין וגרם לאב הצדיק להקפיד עליהם. במקביל, האבא יצר העדפה של יוסף, ויוסף מצידו העמיק את ההעדפה בעזרת סיפורי החלומות על המלוכה שמחכה לו. כך שהשנאה הייתה תגובת הגנה עצמית מתבקשת.

כך לגבי השנאה הקשה בספרי הנביאים – שנאת אמנון לתמר: אמנון ותמר היו אחים, בני דוד המלך, שנולדו מאימהות שונות. אמנון היה בנה של אישה יהודייה בשם אבינועם, ואילו תמר הייתה בת נוכרייה שהתגיירה בשם מעכה בת תלמי. תמר הייתה יפה עד מאוד ואמנון עשה עצמו חולה וביקש ממנה לסעוד אותו. הוא ניסה לפתות אותה להיות עמו³, וכשסירבה, פגע בה בכוח. אחרי האירוע הוא התמלא שנאה כלפיה. תמר פרסמה את המעשה, ואבשלום שהיה אחיה דאג שיהרגו את אמנון.

3 הגמרא (סנהדרין כא,א) אומרת כי לפי ההלכה הם היו יכולים להתחתן, משום שתמר הייתה בת אשת יפת תואר ואמה הרתה אותה לדוד כשעוד הייתה נכרייה, וכך היא אינה נחשבת אחותו של אמנון. אמנם הסיפור היה שלאמנון לא הייתה סבלנות לחכות עד שיתחתנו ואנס אותה בכוח.

אינו צריך לסבול ולהצטער שאתה מסוכסך עם בעל הבית שלו.

שואלת הגמרא מה קורה כאן? איך יש ליהודי שונא? מציבה הגמרא יסוד:

פסחים ק"ג, ב: ומי שריא למסניה והכתיב 'לא תשנא את אחיך בלבבך' אלא דאיכא סהדי דעביד איסורא כולי עלמא נמי מיסני ליה, ובכהאי גוונא דחזיא ביה איהו דבר ערוה [ואין לו עד נוסף ולכן רק הוא יודע שהוא רשע] – רב נחמן בר יצחק אמר מצוה לשנאות, שנאמר (משלי ח) 'יראת ה' שונאי רע'.

השנאה תיתכן בשני אופנים: כאשר יהודי מוחזק כרשע ושני עדים ראו אותו חוטא, מצווה לכל ידידיו להתרחק ממנו. או במקרה שאדם רואה לברו את חברו חוטא, ואין עמו עוד עד, הוא לברו צריך לשונאו. יסוד השנאה הוא משני טעמים: הן כדי להביע שאט נפש בפני החוטא ולהרתיע אותו ממעשיו, והן כדי להתרחק מהרשע ולא ללמוד ממעשיו, ככתוב בפרקי אבות: "אל תתחבר לרשע".

וזה המקרה המדובר כאן: הוא רואה את "חמור שונאך", חמורו של אדם שהוא היחיד שראה אותו חוטא ולכן הוא שונא שלו בלבד – רובץ תחת משאו. על כך מלמדת התורה שחייב לעצור ולפרוק עמו. שכן החמור אינו רשע ואינו צריך לסבול בגלל רשעות אדונו.

כאן באה הגמרא במקום אחר ומטילה פצצה:

בבא מציעא לב, ב: אוהב לפרוק ושונא לטעון – מצוה בשונא, כדי לכוף את יצרו.

אם הולך אדם בדרך ורואה שני חמורים רובצים על הארץ. בצד אחד עומד חברו, שחמורו רובץ תחת כובד המשא ומתחנן לעזרה לפרוק המשא מעל החמור. ובצד שני עומד שונאו, שכבר פרק את השקים מעל חמורו ומבקש עזרה כדי לטעון אותם מחדש על חמורו. לכאורה השכל הישר אומר שעליו לסייע קודם לאוהב, שחמורו סובל ונאנק תחת כובד המשא בצער בעלי חיים. ואילו השונא שבסך הכול זקוק לעזרה כדי לטעון מחדש, יחפש את החברים שיעזרו לו.

באה הגמרא והופכת את ההלכה: מצווה להקדים ולסייע לשונא. ואף שהחמור של האוהב מצטער תחת כובד המשא ויש אומרים שצער בעלי חיים הוא דאורייתא, בכל אופן מצווה להקדים את השונא – וזאת כדי לחנך את עצמו, להגביל את השנאה ולתחום אותה.

אבל מדובר בשנאה צודקת – לשם שמים, ואיזה כפיית יצר שייכת? עונה תוספות דברים מדהימים:

תוספות ד"ה שראה בו דבר ערוה: מה כפיית יצר שייך שהרי מצוה לשנאות? יש לומר כיון שהוא שונאו, גם חברו שונא אותו, דכתיב 'כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם' ובאין לידי שנאה גמורה.

הנה זה מול העיניים: אמנם הצטוונו להתרחק מהרשע – אבל לא

לשרוף אותו. תכלית השנאה היא להרתיע אותו ולהציל את עצמנו, אבל לא להוציא אותו מחוץ לתחום ואז לאברו לגמרי. שנאה היא כלי מסוכן שצריך שכל ורגישות אדירים כדי לדעת איפה להפעיל אותו ואיפה לחסום אותו.

ובכך מתרחץ החתם סופר שאלה גדולה: כאן אמר רבי יוחנן שירושלים חרבה בגלל שנאת קמצא ובר קמצא. ואילו במסכת שבת אמר דברים אחרים: "לא חרבה ירושלים אלא בגלל שהעמידו דבריהם על דין תורה"? היינו שדקדקו ללכת בשורת הדין ולא נקטו לפנים משורת הדין?

אלא הם-הם הדברים: **השנאת חנם נבעה מהדקדוק בדברי תורה!** החכמים שישבו בסעודה דקדקו במצוות שנאת הרשע, אבל ביטלו את ההנהגה לפנים משורת הדין, שאמרה הגמרא שאסור להגזים עם השנאה שתביא לקריעת החבל.

תוכן מהחתם סופר שם נה, ב: אהא דאמר ר' יוחנן בשבת 'לא חרבה ירושלים אלא שהעמידו דיניהם על דין תורה' ואילו בפרק קמא דיומא אמר ר' יוחנן 'לא חרבה ירושלים אלא על שנאת חנם'? ... נראה לי על פי דברי ר' יוחנן דהכא [אודות קמצא ובר קמצא] שהכל אמת: הנה בפסחים אמרינן הוואה דבר ערוה בחברו אסור להעיד עליו יחיד ומצוה לשנאותו והעלו תוספות שמכל מקום לא יראה לפניו שנאה בפרהסיא משום כמים הפנים לפנים ... ואולם החכמים העמידו דיניהם על דין תורה – על עצם חובת השנאה לרשע, ולא נהגו לפנים משורת הדין – שצריך לכפות יצרו ולא להראות שנאה בפרהסיא.

ה. אבל מהי הסיבה לכך, שצריך להגביל השנאה לחוטא? הרי הוא ראוי לקלון ולביוש ואף אפשר ללמוד ממעשיו הרעים חלילה?

הלב של ספר התנאי, פרק לב, מפתח חידוש גדול: מצוות "ואהבת לרעך כמוך", נאמרה ביחס לכל יהודי ויהודייה ממש. בשום מקום לא מצאנו הגבלה האומרת שמצוות אהבת ישראל היא רק לצדיקים. הרמב"ם כותב בפשטות (דעות ו, ג): "מצווה לאהוב כל אחד ואחד מישראל, שנאמר ואהבת לרעך כמוך". יתירה מכך: הגמרא (סנהדרין מה, א) אומרת לגבי רשע החייב מיתה, שחטא בפני שני עדים בחטא החמור ביותר: "ואהבת לרעך כמוך" – ברור לו מיתה יפה.

לכן חייבים לומר כי יש חובת אהבה כלפי החוטא – לצד השנאה אליו. אנו חייבים לשאת שתי תכונות הפוכות: להתרחק מהרשע שבו, אבל יחד עם זה, לאהוב אותו מצד עצם מה שהוא.

כל אחד מכיר זאת: לפעמים יכול להיות כעס על אח או בן, והכעס יגרום שנתרחק ממנו. יחד עם זה, באותם רגעים ממש, טמונה אהבה כלפיו שתתעורר ברגע של רחמים. נחשוב על זה ביחס לעצמנו: לפעמים עושה אדם טעות והוא כועס על עצמו עד עומק הנפש או מתבייש עד תנוכי האזניים, ויחד עם זה, הוא אוהב את עצמו בתכלית ומהר מאוד מפתח רחמים עצמיים.

שכן האדם יותר גדול מהחטא שבו. החטא משקף מעידה או חלק אחד מהאישיות, אבל הפוטנציאל העצמי גדול הרבה יותר. הגרעין

שאינו "חברו בתורה ומצוות", הוא לכתחילה אינו בחזקת רשע כזה שמצווה לשונאו. וכיון שאינו "מקורב אצלו" באופן קבוע, גם אין חובת התרחקות ממנו שלא ילמד ממעשיו. ולכן קל וחומר, שכל מה שנשאר בימינו היא רק מצוות "ואהבת לרעך כמוך" לבדה - והאהבה תנצח את השורה.

תניא פרק לב: על זה אמר הלל הזקן 'הוי מתלמידיו של אהרן, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה', לומר שאף הרחוקים מתורת ה' ועבודתו, ולכן נקראים בשם "בריות" בעל-מא, צריך למושכן כחבלי עבותות אהבה, וכולי האי ואולי יוכל לקרבן לתורה ועבודת ה' ... וגם המקורבים אליו והוכיחם ולא שבו מעוונותיהם, שמצוה לשנאתם, מצווה לאוהבם גם כן, ושתייהן הן אמת: שנאה מצד הרע שבהם, ואהבה מצד בחינת הטוב הגנוז שבהם, שהוא ניצוץ אלקות שבתוכם.

עד"ז כותב החפץ חיים כי הציבור שאינו שומר תורה בימינו, אינו מבין את השפה התורנית ולכן אינו בגדר שומע תוכחה - וכל דיני מצוות תוכחה וחובת השנאה הנגזרת ממנה אינן שייכות.

מרגינתא טבא אות יז: "להיזהר מלאו דלא תשנא, ואף ברשע גמור יש איסור לשנאותו כל זמן שלא הוכיחו, ואין ברור הזה מי שיודע להוכיח, שמא היה מקבל וטבעו הרע גרם לו, כמו שכתוב 'אל תדין את חברך עד שתגיע למקור מו', וכל שכן שאסור לקללו, רק יבקש רחמים שיעזרהו ה' לשוב בתשובה שלמה".

ב. נסיים בנקודה נפלאה ורבת כוח. נותרה השאלה השלישית שהובאה לעיל: האם ירושלים חרבה בגלל קמצא ובר קמצא או מחמת ענוותנותו של זכריה בן אבקולס?

אפשר לומר דבר נפלא: הבעש"ט הקדוש מעניק הסבר למהות הענווה של זכריה, ואולי אפשר לומר כי הדבר מסביר את **כל דברי הגמרא שלפני זה**. הענווה של זכריה אפיינה את האווירה בקרב כל אנשי אותו הדור והיא זו שעמדה גם בבסיס ההנהגה של בעל הסעודה, בר קמצא ושאר החכמים.

רבי זכריה היה "ענו", הוא הרגיש קטן מדי להיות זה שימנע את החורבן המתקרב. הוא לא הרגיש חשוב כדי לקבוע הלכת שעה, לפיה צריך להקריב את הקרבן או לחילופין, לסלק את הרודף מהשטח.

וזה מה שקרה לכל החבורה: כולם היו קטנים בעיני עצמם. כל אחד הרגיש בורג קטן שלא מזוי הרבה. אף אחד לא ראה עצמו מספיק בולט כדי שהמעשים שלו יביאו לקץ השליטה בירושלים. בעל הסעודה שגירש את בר קמצא אמר לעצמו: "אז אני רב עם שונא שלי? מי אני בכלל?". החכמים ששתקו אמרו: "נדרב, לא נדרב, מה זה משנה?". ואפילו בר קמצא לא חשב קדימה על משמעות ההלשנה הנוראה שלו. אבל אילו בעל הסעודה היה מבין שעכשיו הוא גוזר את גורל העיר - היה עושה זאת! אילו החכמים ששתקו היו מבינים שהם שופכים דלק על דביר בית מקדשנו - היו

הקדוש של האישיות לא מסתלק לעולם ונשאר שלם בכל מצב. אנו רואים זאת בכל יום: גם עם החוטא הגדול ביותר, אפשר לקיים שיחה מעמיקה ולגלות שאנו מסכימים על רוב הדברים. הדבר מעיד שהחוטא אינו נובע מעצם מהותו, אלא משקף פרשנות נקודתית לא בריאה להתמודדויות שונות בחייו.

הנה סיפור מופלא: אליהו עמיקם היה כתב פרלמנטרי של העיתון "ידיעות אחרונות", ובמשך כמה שנים שהה בשליחות בניו יורק. בחג הסוכות תשכ"ח הוא הגיע ל-770 כדי לקבל פרוסת 'לעקח' מידו הקדושה של הרבי. כשהגיע תורו, נתן לו הרבי פרוסה בידו ואיחל כרגיל: "שנה טובה ומתוקה".

לפתע הרבי הביט בו והוסיף: "ככה לא כותבים על יהודי!". אליהו עמיקם נדהם. הוא לא ציפה לקבל מהרבי את הביקורת הזו. בכנסת היה חבר וותיק בשם מאיר וילנר. הוא כיהן כחבר כנסת במשך 41 שנים ונחשב לסמל שמאלני קיצוני. הוא הקים ביחד עם חברי כנסת ערבים את הסיעה הפרו קומוניסטית, רק"ח, ולפעמים היה נדמה כי הוא מייצג את הערבים יותר מאשר את היהודים.

למחרת יום כיפור באותה שנה, הוא נשא בכנסת נאום קיצוני בגנות תוקפנות הצבא הישראלי במלחמת ששת הימים, ודבריו חוללו סערה אדירה. בערב, כששב לביתו, המתין לו אסיר ציון בשם אברהם בן משה, ודקר אותו בבטנו. מר וילנר אושפז, ובסופו של דבר שרד את התקיפה.

אליהו עמיקם, ידידנו הנ"ל, שלח מאמר ל"ידיעות אחרונות", בו כתב: 'חבל שהאולר לא היה ארוך יותר והסכין לא הייתה חדה יותר'... כעת, כשעבר לפני הרבי כדי להתברך בשנה טובה, הוכיח אותו: "ככה לא כותבים על יהודי!".

עמיקם היה בטוח שהרבי אינו מודע לגודל 'פשעיו' של וילנר, ורצה להסביר את עצמו, אך הרבי הציע שיבקש מהמזכיר את תמליל הדברים שדיבר בשבת הקודמת. הרבי דיבר שם על מאמר הגמרא: "אפילו פושעי ישראל מלאים מצוות כרימון", אבל הרי במקביל הם גם 'מלאים עבירות כרימון' שהרי מדובר ב"פושעי ישראל?". ביאר הרבי כי כאשר יהודי עושה מצוה היא 'ממלאה' אותו והוא חש בה שמחה, אבל כאשר עובר עבירה, אינו מתמלא ומזדהה בה.

כעת אפשר להבין את השאלה הרביעית ששאלנו לעיל: מדוע השנאה הזו מוגדרת "חנם"? מה "חנם" בה? אולם היא כאמת מוטעית וחסרת צדק. שכן האדם אינו כה רע כפי שמשדרת השנאה. האויבות הקיצונית יושבת על ההנחה, שמדובר ברשע מרושע שאינו חלק מעמנו. אבל זאת טעות שמובילה לטרגדיה: האדם יותר גדול מהדעות שלו, והדעות הרעות אינן משקפות אלא עיוות חשיבה נקודתי. ולכן השנאה יורקת האש היא לחלוטין "חנם". אין בה שום צדק ואמת.

כאן חייבת לבוא הבהרה חיונית: עד כאן דובר לגבי רשע אמת, שישנה חובת שנאה כלפיו. אולם כאשר מדברים על חוטא בימינו (כפי הדוגמאות שהובאו בתחילת השיעור), אין הדיון שייך לכתחילה.

רבינו הזקן מרחיב שם כי חובת השנאה היא רק כלפי "חברו בתורה ומצוות וכבר הוכיחו ולא שב מעוונותיו". היינו באדם דתי שאינו מתרשם מהתוכחה - ולכן הוא בחזקת רשע. אבל מי

שותקים?! אילו בר קמצא עצמו היה מבין שהוא מציף את ירושלים בדם ויביא לחורבן ביתר על מיליוני הרוגיה ולאלפיים שנה של גלות והרג – האם היה מתמיד במסע הנקמה?!

המסר המהמם של סיפור בר קמצא הוא, **שהגלות הנוראה התרחשה בגלל אנשים קטנים כמוני וכמוך**. אנו נוטים להביט על המציאות כעל משהו גדול, "העולם", "העולם אומר". אבל בסופו של דבר, החיים הם אוסף של אנשים כמוני וכמוך, שיוצרים מעשה ועוד מעשה שמוביל למצבים חריפים. בחור סיני אחד הוביל את כל העולם למשבר הקורונה...

ואם אנשים רגילים כערכנו הובילו לחורבן – אנשים כערכנו יובילו לגאולה. אם כל אחד יבחר לפעול ולקחת החלטה על מחיקת ריב ופעולת קירוב לאדם שאינו בקשר עמו, אם כל אחד יוסיף זעקה לריבוננו של עולם "עד מתי"? פרוטה ועוד פרוטה יצטרפו לחשבון גדול ויחוללו שינוי בקרוב ממש.

כתר שם טוב קיב, א: ענותנותו של ר' זכריה גרם חורבן כו', כך האדם ראוי לשום לב ולומר כי הוא סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה וכל תנועותיו ועסקיו ודבורו עושה רושם למעלה ובוודאי יזהר בכל דרכיו ועסקיו, שיהיה לשם שמים. משא"כ כשחושב האדם מה אני ספון לפגום או לתקן למעלה ולמטה, שיהיה נרשם עסקי למעלה, בזה הולך בש-רירות לבו ויאמר אך שלום יהיה לי.

כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל
ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי

ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי

להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב

השיעור המלא באתר
haravshneor.co.il